

УДК 94 (430.1)

Основні етапи дослідження інтелектуальної біографії О. І. Георгієвського

О. Є. ЛІХАЧОВА

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського,
Одеса, Україна

Авторське резюме

У статті проаналізовано історіографічні аспекти дослідження наукового доробку О. І. Георгієвського – викладача Рішельєвського ліцею, науковця, публіциста і реформатора системи освіти Російської імперії XIX ст. Встановлено, що його викладацька, наукова і журналістська діяльність хронологічно збіглися з насиченим подіями періодом в історії Російської імперії, коли завдання всебічної модернізації країни стали одним із головних пріоритетів внутрішньої політики держави. Особливу увагу приділено поглядам істориків на його багатовекторну діяльність. Спираючись на існуючу історичну літературу і використовуючи хронологічний принцип виявлено декілька етапів у дослідженнях інтелектуальної біографії О. І. Георгієвського. Проаналізовані характерні риси наукових досліджень, в яких відбувався безпосередній аналіз науково-публіцистичної та реформаторської діяльності О. І. Георгієвського. Визначені причини, у зв'язку з якими його інтелектуальна спадщина зазнала значного переосмислення істориків.

Ключові слова: О. І. Георгієвський; історіографія; науковий доробок; друга половина XIX ст.; реформаторська діяльність; журналістика

The main stages of the study of the intellectual biography of O.I. Georgievsky

O. Y. LIKHACHOVA

South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky,
Odesa Ukraine

Abstract

Research problem analysis of the intellectual heritage of A. I. Georgievsky in the scientific literature provided opportunities to highlight the complex issues that were relevant for historians of different historical periods. Found that today there is a array of scientific studies characterizing the various stages of its multilateral activities. On the basis of scientific literature analysis identified three major periods in the study of the topic. Determined that the scientific development of this problem was begun in pre-revolutionary historiography. The analysis of these studies showed that they were mostly descriptive and General in nature. Personality A. I. Georgievsky they studied fragmentarily. On the positive side of this period should be attributed the fact that in the historiography were clearly defined main directions of its activities. The works of Soviet historiography constituted the second study period of the heritage A. I. Georgiska. Historiography of the Soviet period turned to the identity of A. I. Georgievsky in the context of studying the development of journalism and the periodical press in the second half of the XIX century, problems associated with the reforms in secondary and higher education. The study of this period show that the predominant attention of historians at that time was confined to state activities A. I. Georgievsky, and was seen as reactionary-conservative. Occasionally addressed his journalistic and editorial activity in the context of the development of the liberal press in the second half of the nineteenth century, however, the cooperation of V. I. Georgievsky with the conservative publications were practically not studied. Extremely rare was the analysis of his historical research and was mainly confined to analysis of his work on the history of Gaul. In the works of a literary character, devoted to F. I. Tyutcheva, was seen in fragments the stages of his life and activities. The study of this period allows us to assert that the identity of the V. I. George at this time has been studied one-sidedly and superficially. Moreover, the prevailing one would look at him as a tsarist bureaucrat-conservative. In the third post-Soviet period study of the issues related to the activities of A. I. Georgievsky, was continued. However it has identified new trends in the development of the topic, a review of the many perspectives that dominated the historical literature of the previous period. Historical science turned to the identity of A. I. Georgievsky, as one of the active developers and implementers of the classical educational system. A review of its role in the newspaper «Moscow Vedomosti», were working on the role of A. I. Georgievsky in the development of Odessa press. Appeared work characterizing individual steps in its activities, increased the interest of historians for his historical works. Along with this, it is established that radically opposing views on the contribution of V. I. Georgievskogo in the development of science, journalism, reform of the education sector, is still inherent in scientific research.

Keywords: A. I. Georgievsky; historiography; scientific heritage; the second half of the Nineteenth century; reformist activity; journalism

© О. Є. Ліхачова, 2016

Основные этапы исследования интеллектуальной биографии А. И. Георгиевского

О. Е. ЛИХАЧЕВА

Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского
Одесса, Украина

Авторское резюме

В статье проанализированы исторические аспекты изучения научного наследия А. И. Георгиевского – преподавателя Ришельевского лицея, ученого, публициста, реформатора системы образования Российской империи XIX ст.. Установлено, что его преподавательская, научная и журналистская деятельность хронологично совпали с насыщенным событиями периодом в истории Российской империи, когда задачи всеобщей модернизации страны стали одним из главных приоритетов внутренней политики государства. Особое внимание уделено взглядам историков на его многовекторную деятельность. Опираясь на существующую литературу и используя хронологический принцип, выявлено несколько этапов в исследовании интеллектуальной биографии А. И. Георгиевского. Проанализованы характерные черты научных исследований в которых происходил непосредственный анализ научно-публицистической и реформаторской деятельности А. И. Георгиевского. Определены причины, в связи с которыми, его интеллектуальное наследие было, в значительной мере, переосмыслено историками.

Ключевые слова: А.И. Георгиевский; историография; научное наследие; вторая половина XIX ст.; реформаторская деятельность; журналистика

Постановка проблеми. Ім'я О.І. Георгієвського значною мірою пов'язане з низкою реформ у системі народної освіти XIX ст. Вагомими є результати його діяльності у сфері публіцистики та видавничої справи. Співпрацюючи з низкою регіональних та центральних періодичних видань, він зробив значний внесок у розвиток політичної журналістики другої половини XIX ст. Важливу роль у його житті мала викладацька діяльність, яка була пов'язана з Ришельєвським лицем в Одесі. Саме тут він розпочав роботу над низкою історичних проблем, пріоритетним науковим напрямком яких було вивчення історії суспільно-економічних реформ у Західній Європі. Історія Галлії за часів Юлія Цезаря стала темою його дисертації. Багатовекторна діяльність О.І. Георгієвського стала об'єктом дослідження різних поколінь істориків. Отже, вивчення цих етапів дозволить не тільки дослідити інтелектуальну спадщину О.І. Георгієвського, але допоможе зробити більш об'єктивні висновки про розвиток різних граней суспільного та наукового життя другої половини XIX ст..

Мета дослідження. Метою даної статті є аналіз історичних праць, присвячених дослідженню наукової біографії О.І. Георгієвського.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи перший етап вивчення діяльності О.І. Георгієвського, слід зазначити, з одного боку, вкрай нечисленність і фрагментарність досліджень, а з іншого боку, їх тематичну різноплановість. Основна частина досліджень згадує про державну службу О.І. Георгієвського в МНП. У «Історичному огляді діяльності міністерства народної просвіти» (складеному С.В. Рождественським) велику увагу приділено генезису освітньої системи Російської імперії, а також аналізу численних реформ у цій сфері. У своїй роботі С. В. Рождественський приділив увагу внеску О.І. Георгієвського у розвиток систе-

ми народної освіти. У роботі простежується його кар'єрне зростання, висвітлено діяльність О.І. Георгієвського в якості голови Вченого комітету МНП, участь у роботі різних комісій. Особливо підкреслена в дослідженні роль О.І. Георгієвського у розробці та становленні системи класичної і реальної освіти. Позитивно характеризується С.В. Рождественським робота О.І. Георгієвського з контролю над якістю навчальної літератури і літератури для народного читання [12].

У дореволюційній історіографії питання про роль О.І. Георгієвського у справі реформування середньої освіти та впровадження в її основу класичних наук у контексті вивчення реформ 60-х – поч. 70-х рр. XIX ст. досліджував І. О. Алешинцев у книзі «Історія гімназійної освіти в Росії (XVIII–XIX ст.)» [1]. Критично розглядаючи діяльність міністра освіти Д. А. Толстого, автор підкреслював позитивну роль О.І. Георгієвського у справі реформ. Зазначав він і успішну діяльність О.І. Георгієвського на посаді голови ВК. В узагальнюючій роботі Є.К. Шмідта під назвою «Історія середніх навчальних закладів у Росії» розглядалася урядова політика в галузі середньої освіти в Росії. Аналізуючи кадрову ситуацію у гімназіях в плані забезпечення їх вчителями класичних мов, автор акцентував увагу на ролі голови Вченого комітету МНП О.І. Георгієвського у вирішенні цієї проблеми. Є. К. Шмідт підкреслював також внесок О.І. Георгієвського у створення філологічної семінарії при Лейпцігському університеті [36, с. 546].

У дореволюційній російській історіографії розглядався внесок О.І. Георгієвського у розвиток регіональної єврейської преси, що видавалася російською мовою. Автор книги «Історія єврейської преси в Росії у зв'язку з громадськими течіями» С. Л. Цінберг приділив значну увагу історії створення та суспільної ролі журналу

«Рассвет» [29]. У цьому зв'язку автор особливо відзначає успіх рубрики журналу, яка присвячена огляду іноземної єврейської журналістики, очолювану О.І. Георгієвським. Про самого О.І. Георгієвського він писав як про «молодого ліберального професора Рішельєвського ліцею, видного співробітника журналу» [29, с. 47–50].

Другий етап представлений матеріалами радянської історіографії, які, враховуючи їх тематику, можуть бути поділені на групи. До першої групи відносяться загальні роботи про розвиток освіти у Російській імперії середини XIX – початку XX ст. Другу групу складають узагальнюючі праці з історії періодичного друку XIX ст. До третьої групи належать праці літературознавців з вивчення творчості Ф.І.Тютчева. До четвертої групи належать наукові праці, котрі, вкрай рідко, містять звернення до наукової спадщини О.І.Георгієвського.

Найбільш численними є дослідження, котрі розглядали діяльність О.І. Георгієвського в контексті історії розвитку народної освіти в Російській імперії в другій половині XIX ст. У роботі Ш.І. Ганеліна «Нариси з історії середньої школи в Росії» збільшення ролі класичних наук у період перебування на посаді міністра Д.А. Толстого названо «найважливішим засобом ізоляції молоді від політичного життя і придушення в ній громадської активності» [5, с. 10]. У монографії В.З. Смирнова під назвою «Реформа початкової і середньої школи в 60-ті рр. XIX століття» також зазначено негативний вплив насадження класичних засад в середній освіті, пов'язаний з приходом на посаду міністра народної освіти Д.А. Толстого [25]. У той же час, автори, які в цілому негативно оцінюють класичну систему освіти, підкреслюють значний внесок О.І. Георгієвського у її розробку і становлення. У роботі Е. Д. Дніпрова під назвою «Самодержавство і народна освіта в пореформеній Росії», що також засуджує реакційність реформ другої половини XIX ст., особистість О.І. Георгієвського розглядалася в якості «провідного розробника шкільних контрреформ, найближчого сподвижника М. Н. Каткова, Д. А. Толстого, І. Д. Делянова» [10, с. 83]. У цьому зв'язку багато його починань, прогресивних за своєю суттю, ставилися, у кращому випадку, в розряд непотрібних. Так, у роботі Ф.Г. Паначіна «Педагогічна освіта в Росії» про Російську філологічну семінарію при Лейпцігському університеті говорилося як про «мертвонароджений інститут, що підготував незначну частину вчителів стародавніх мов» [21, с. 78].

У монографії Є.В. Соболевої «Організація науки в пореформеній Росії» були розглянуті заходи, вжиті ВК в 1867 р. для посилення контролю над стипендіатами, що покликані на навчання за кордон. Про О.І. Георгієвського авторка говорила як про «поплічника Толстого, що грав головну роль у ВК нарівні з його головою К. К. Фойгтом», а діяльність ВК від-

несена ним у розряд однозначно реакційних [26, с. 232].

У монографії В.І. Чеснокова «Урядова політика та історична наука Росії 60–70-х років XIX століття» розглянуті найважливіші напрями політики самодержавства в даній сфері [31]. При вивченні питання про методи урядового контролю над діяльністю наукових товариств автором характеризувалася, зокрема, і історія створення Товариства класичної філології і педагогіки, на чолі якого стояв О.І. Георгієвський. На думку В.І. Чеснокова, єдиною метою наукового товариства, керованого О.І. Георгієвським, була боротьба з вільнодумством у державі. У зв'язку з цим про його започаткування автор говорив як про «торжество катковсько-толстовської системи класицизму» [30, с. 95].

Діяльність О.І. Георгієвського в роботах радянських істориків часто розглядалася в контексті вивчення питань реформування вищої освіти та проблем, пов'язаних з історією студентського руху в другій половині XIX ст. Таким дослідженням є монографія П. С. Ткаченка «Московське студентство у суспільно-політичному житті Росії другої половини XIX століття» [28, с. 205–206].

В.Р. Лейкіна-Свірска у своїй монографії «Інтелігенція в Росії в другій половині XIX століття», приділяючи велику увагу підготовці професійних груп інтелігенції і виділяючи особливо проблеми, що стояли перед науковою інтелігенцією у розглянутий період, наводила статистичні дані з вказаної роботи О.І. Георгієвського [18, с. 288]. Його діяльність на посаді голови Вченого комітету МНП автор характеризувала як роботу «натхненника і діяча університетської контрреформи» [311, с. 191]. Особливо слід відзначити монографію Г.І. Щетиніної під назвою «Студентство і революційний рух в Росії, остання чверть XIX ст.», в якій широко представлені цитати з нарисів О.І. Георгієвського [34].

Друга група представлена науковими дослідженнями, присвяченими історії розвитку журналістики та її ролі в Росії в другій половині XIX ст. У цьому зв'язку, що редакторська та журналістська діяльність О.І. Георгієвського була багатоплановою, згадка про його діяльність зустрічається як при розгляді ліберальних органів періодичної преси, так і при характеристиці консервативного напрямку в журналістиці. Історія ліберальних органів, з якими співпрацював О.І. Георгієвський, представлена, як правило, газетами «Одесский вестник» і «Русский вестник». У роботах істориків та краєзнавців радянського періоду, які розглядали розвиток регіональної преси, велика увага була приділена саме одеській періодиці. Першим звернувся до історії видання газети «Одесский вестник» у 1928 р. Я.З.Берман. У роботі «До столітніх роковин заснування газети «Одесский вестник», він зробив наголос на періоді 1858 р., коли видавцями були О. Богданов-

кий і О. Георгієвський, як на яскравіший етап в історії цієї газети [2]. Особливості політичної платформи «Одесского вестника» 1858 р. знайшли розкриття у роботах одеських дослідників З.В.Першиної [22], І.С.Гребцової [9].

Велику увагу історії та еволюції журналу «Русский вестник», що виходив під редакцією М.Н. Каткова, приділено в монографії В.А. Китаєва. Автор підкреслював позитивне значення об'єднання навколо «Русского вестника» найвизначніших представників ліберальної інтелігенції, серед яких згаданий в якості кореспондента і О.І. Георгієвський [15]. Ліберальний характер публікацій газети підкреслено у роботі Б. І. Єсіна та І. В. Кузнецова [11, с. 29]. Увагу в історіографії радянського періоду приділено вивченню соціально-політичних проблем Російської імперії другої половини XIX ст., що отримали висвітлення в газеті «Московские ведомости», яка видавалася під редакцією М.Н. Каткова. Лише деякі роботи коротко згадують про журналістську діяльність в цьому виданні О.І. Георгієвського. Така позиція знайшла відображення в книзі А.О. Роота під назвою «Історія жанру передової статті» [24, с. 111]. Подібна позиція зустрічається і в ряді робіт, присвячених аналізу оцінок газетою ряду зовнішньополітичних проблем Росії другої половини XIX ст. Так, у праці Л.І. Нарочницької «Росія і війни Пруссії в 60-х роках XIX ст. за об'єднання Німеччини «зверху»» згаданий цілий ряд статей, опублікованих в «Московских ведомостях» з цієї проблеми, автором яких помилково названий М. Катков, хоча насправді вони належали перу О.І. Георгієвського [19, с. 177, 181].

Характеризуючи третю групу досліджень, слід відзначити їх літературознавчий характер. У них ім'я О.І. Георгієвського згадано лише у зв'язку з його багаторічною дружбою з Ф.І. Тютчевим. Яскравим прикладом цих досліджень є робота К.В. Пигарьова «Життя і творчість Тютчева», завдяки якій у науковий обіг, хоч і фрагментарно, були введені спогади О.І. Георгієвського [23]. Вкрай рідко в радянській історіографії можна зустріти характеристику творчої роботи О.І. Георгієвського як історика. Одним з перших відзначив цю грань його діяльності дослідник В. Бузескул. У своїй праці під назвою «Загальна історія та її представники в Росії в кінці XIX – початку XX ст.» він позитивно оцінив книгу О.І. Георгієвського «Галли в епоху Кайя Ю. Цезаря» [3, с. 195]. У монографії М. Широкової «Давні кельти» також розглядалося наукове значення книги О.І. Георгієвського «Галли в епоху Кайя Ю. Цезаря» [35, с. 27].

Третій етап представлений роботами істориків пострадянського періоду. В даний час в історіографії піддалася переоцінці діяльність О.І. Георгієвського в якості творця класичної системи освіти. В аналітичному огляді, при-

свяченому історії класичної освіти, К. А. Вах відзначає позитивні грані цієї системи і заслуги О.І. Георгієвського в її устрої [4, с. 179]. Т. В. Чугунова у своїй доповіді зазначає: «Класицизм як система освіти, в цілому, створював необхідні умови для формування еліти суспільства і держави» [32, с. 206].

Не настільки однозначними, як у попередній період, виглядають висновки про розвиток вищої освіти в Росії в другій половині XIX ст. і про роль у реформах цієї сфери О.І. Георгієвського. У статті Л. М. Іскри «Б.М. Чичерін і університетське питання в Росії в кінці XIX – на початку XX століття» висловлюється думка про перебільшення негативної ролі статуту 1884 р. для розвитку науки [12, с. 82]. «Введення статуту 1884 р. не можна розглядати однозначно як політичну акцію, яка не має нічого спільного з поліпшенням навчального процесу», – зазначає Г. О. Струкова у своїй статті, присвяченій розгляду впливу університетського статуту 1884 р. на процес викладання в Харківському університеті [27, с. 246]. У статті В.І. Колеснікова, Ю. Г. Круглова, Є.В. Олесеюка «Формування системи управління університетами в Росії» підкреслюється однобокий підхід до розгляду ролі держави у розвитку університетської освіти. Автори стверджують, що в XIX ст. була створена максимально ефективна університетська система з прекрасно організованим управлінням [16]. У дисертації Г.О. Косінової уніфікація планів занять в університетах, якій приділяв величезну увагу О.І. Георгієвський, розглядається як позитивний захід [17, с. 12]. У дисертації І. В. Чеснокова висловлюється думка про позитивну роль цього відомства в організації наукової діяльності у вищих навчальних закладах [30, с. 26]. Дослідники пострадянського періоду вперше всерйоз звернули увагу на роль «Журнала министерства народного просвещения» та його редактора О.І. Георгієвського у розвитку педагогічної періодики. У науковій статті білоруського історика Н.Є. Орлової розглядається роль ЖМНП у висвітленні історії англійської системи освіти [20, с. 100–104]. Особливу увагу слід приділити роботі В.Т. Чумакова і А.О. Замостьянова як першому комплексному історичному дослідженню даного видання. Розповідаючи про історію становлення ЖМНП, автори позитивно оцінюють період роботи в ньому на посаді редактора О.І. Георгієвського, підкреслюють його велику роль у перетворенні журналу на впливовий науковий орган, відомий як в Росії, так і за її межами [33].

У дослідженнях даного періоду інформація про життя і діяльність О.І. Георгієвського міститься в групі досліджень, присвячених Ф.І. Тютчеву. Однак у порівнянні з попереднім історіографічним періодом автори, використовуючи досягнення сучасної історичної біографістики, охоплюють проблему більш об'ємно. Для розуміння ролі О.І. Георгієвського в роз-

витку журналістики другої половини XIX ст. велике значення має монографія А. Г. Гачевої «Нам не дано передбачити, Як слово наше відгукнеться...» (Достоевський і Тютчев) [6]. В історіографії даного періоду з'явилися дослідження, присвячені особисто О.І. Георгієвському. У цьому зв'язку необхідно згадати статтю одеського історика І.С. Гребцової «Одеський період діяльності О.І. Георгієвського», в якій вперше ґрунтовно та всебічно розглянуто початковий етап діяльності О.І. Георгієвського в якості одного з редакторів газети «Одесский вестник» та «Новороссийского литературного сборника» [7, с. 15–18]. У монографії І.С. Гребцової «Періодична преса в суспільному розвитку Південного степового регіону Російської імперії (друга третина XIX ст.)» докладно розглянуто діяльність О.І. Георгієвського в «Одесском вестнике» [8]. Вітчизняна історична наука звернулася і до науково-інтелектуальної спадщини О.І. Георгієвського. Г.М. Казакевич, автор першої української монографії, присвяченої вивченню кельтів, під назвою «Кельти: традиційна культура та соціальні інститути», неодноразово посилається на книгу О.І. Георгієвського «Галли в епоху Кайя Ю. Цезаря». При цьому Г. М. Казакевич вважає багато які з тверджень О.І. Георгієвського науково вагомими і сьогодні [14].

Висновки. Підводячи підсумок вивченню

інтелектуальної біографії О.І. Георгієвського в історіографії, зазначимо, що у дореволюційній науковій літературі згадки про його діяльність мізерні. Але і вони підкреслюють різні напрямки суспільної та наукової діяльності О.І. Георгієвського. Другий етап дослідження особистого внеску О.І. Георгієвського пов'язаний з розвитком радянської історіографії. Найбільш чисельними у цей період є характеристики реформаторської діяльності О.І. Георгієвського на різних посадах у МНП. При цьому більшість авторів схилились до реакційно-охоронного напрямку всіх започаткованих реформ. Журналістська діяльність О.І. Георгієвського в радянській історіографії частково відображена в роботах істориків друку і краєзнавців. У той же час його діяльність в якості журналіста в «Московских ведомостях» і «Русском инвалиде», а також на посаді редактора ЖМНП практично не розглядалася.

В історіографії пострадянського періоду інтелектуальна біографія О.І. Георгієвського набула значного переосмислення. Позитивно оцінено його внесок у розвиток редакторської справи та журналістики. Не настільки однозначно негативними виглядають його реформи в галузі встановлення класичних начал у середній і вищій освіті. Історичні праці О.І. Георгієвського складають історіографічну базу сучасної української науки.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Алешинцев И. А. История гимназического образования в России (XVIII – XIX в.) [Текст] / Иван Александрович Алешинцев. – Спб. : Издание О.Богдановой, 1912. – 362 с.
2. Берман Я.З. До столітніх роковин заснування газети «Одесский вестник»(1827-1927) : матеріали до історичного нарису [Текст] /Я.З.Берман. – К.: Київ-друк, 1928.- 16 с.
3. Бузескул В. П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX в. [Текст] / Владислав Петрович Бузескул. – Ч.2. – Л. : Изд-во Академии Наук, 1931. – 223 с.
4. Вах К. А. Классическое образование [Текст] / К. А. Вах // История Европейской цивилизации в русской науке. Античное наследие. Сборник обзоров; [отв. ред. В. И. Исаев]. – М. : ИНИОН АН СССР, 1991. – С. 167-192.
5. Ганелин Ш. И. Очерки по истории средней школы в России 2-ой половины XIX в. [Текст] / Шолом Израилевич Ганелин. – М. : Учпедгиз, 1954. – 304 с.
6. Гачева А. Г. Нам не дано предугадать, Как слово наше отзовется...» (Достоевский и Тютчев) [Текст] / Анастасия Георгиевна Гачева. – М. : ИМЛИ РАН, 2004. – 604 с.
7. Гребцова И. С. Одесский период деятельности А. И. Георгиевского [Текст] / И. С. Гребцова // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: Історичні науки. Філологічні науки: Збірник наукових праць. – 2004. – №17. – С. 15-18.
8. Гребцова И. С. Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (вторая треть XIX в.) [Текст] / Ирэна Светозаровна Гребцова. – Одесса : Астропринт, 2002. – 408 с.
9. Гребцова И. С. Селянське питання на сторінках преси України в період першої революційної ситуації [Текст] / І. С. Гребцова // Український історичний журнал. – 1982. – № 1. – С. 85-92.
10. Днепров Э. Д. Самодержавие и народное образование в пореформенной России [Текст] / Э. Д. Днепров // Школа и педагогическая мысль России периода двух буржуазных революций. – М. : изд-во АПН СССР, 1984. – С. 49-96.
- 11.Есин Б. И., Кузнецов И. В. Три века московской журналистики [Текст] / Б. И. Есин, И. В. Кузнецов. – М. : ИМПЭ, изд-во Триада ЛТД, 1997. – 159 с.
- 12.Искра Л. М. Б. Н. Чичерин и университетский вопрос в России в конце XIX - начале XX века» [Текст] // Российские университеты в XVIII – XX веках. – Вып. 3. – Воронеж : изд-во Воронежского университета , 1998. – С. 7-21.
13. Исторический обзор деятельности Министерства Народного Просвещения [Текст] / [сост. С. В. Рождественский]. – Спб. : Издательство министерства народного просвещения, 1902. – 787 с.
- 14.Казакевич Г. М. Кельти: традиційна культура та соціальні інститути [Текст] / Геннадій Михайлович

Казакевич. – К. : Фітосоціоцентр, 2006. – 258 с

15. Китаев В. А. От фронды к охранительству [Текст] / Владимир Анатольевич Китаев. – М. : Мысль, 1972. – 288 с.

16. Колесников В. И. Формирование системы управления университетами в России [Текст] / В. И. Колесников, Ю. Г. Круглов, Е. В. Олесеюк // Педагогика. – 2003. – №2. – С. 48-54.

17. Косінова Г. О. Харківський університет наприкінці XIX – на початку XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07. 00. 01 «Історія України» [Текст] / Г. О. Косінова. – Харків, 2004. – 14 с.

18. Лейкина–Свирская В. Р. Интеллигенция в России во второй половине XIX века [Текст] / Вера Романовна Лейкина–Свирская. – М. : Мысль, 1971. – 368 с.

19. Нарочницкая Л. И. Россия и войны Пруссии в 60 годах XIX в. за объединение Германии «сверху» [Текст] / Лидия Ивановна Нарочницкая. – М. : Изд-во политич. литературы, 1960. – 287 с.

20. Орлова Н. Е. Российский «Журнал министерства народного Просвещения» в 30-60-х гг. XIX в. : интерес к проблемам становления государственной системы образования в Англии [Текст] / Н. Е. Орлова // Российские и славянские исследования. Сб. научных статей; [отв. ред. О. А. Яновский]. – Вып.1. – Минск : БГУ, 2004. – С. 100-104.

21. Паначин Ф. Г. Педагогическое образование в России: (Историко-педагогические очерки) [Текст] / Федор Григорьевич Паначин. – М. : Педагогика, 1979. – 216 с.

22. Першина З.В. Очерки истории революционного движения на юге Украины [Текст] / Заира Валентиновна Першина. – Киев – Одесса: Вища школа, 1975.- 247 с.

23. Пигарев К. В. Жизнь и творчество Тютчева [Текст] / Кирилл Васильевич Пигарев. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1972. – 376 с.

24. Роот А. А. История жанра передовой статьи [Текст] / Андрей Александрович Роот. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1980. – 142 с.

25. Смирнов В. З. Реформа начальной и средней школы в 60 годы XIX века [Текст] / Василий Захарович Смирнов. – М. : Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1954. – 312 с.

26. Соболева Е. В. Организация науки в пореформенной России [Текст] / Елена Владимировна Соболева. – Л. : Наука, 1983. – 262 с.

27. Струкова Г. О. Вплив статуту 1884 на постановку навчального процесу в Харківському університеті [Текст] / Г. О. Струкова // Вісник Харківського національного університету. Серія Історія. – Харків, 2001. – №526. – Вип.33. – С. 240-248

28. Ткаченко П. С. Московское студенчество в общественно-политической жизни России второй половины XIX века [Текст] / Петр Семенович Ткаченко. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1958. – 336 с.

29. Цинберг С. Л. История еврейской печати в России в связи с общественными течениями [Текст] / Сергей Лазаревич Цинберг. – Петроград, 1915. – 264 с.

30. Чесноков И. В. Министерство народного просвещения и историческая наука в России в 80- первой половине 90-х годов XIX века : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.02. «Отечественная история» [Текст] / В. И. Чесноков. – Воронеж, 1998. – 27 с.

31. Чесноков В. И. Правительственная политика и историческая наука России 60-70-х годов XIX века. Исследовательские очерки [Текст] / Владимир Иванович Чесноков. – Воронеж : изд-во Воронежского ун-та, 1989. – 207 с

32. Чугунова Т. В. Место и роль классического образования в формировании интеллигенции: традиции и современные подходы [Текст] / Т. В. Чугунова // Класичні університети – центри освіти, науки і культури регіонів: традиції та сучасність: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ : АРТ-Пресс, 2003. – С. 56-58

33. Чумаков В. Т. Старейший журнал России, 1803-2003 [Текст] / В. Т. Чумаков, А. А. Замостьянов. – М. : Народное образование, 2003. – 336 с.

34. Щетинина Г. И. Студенчество и революционное движение в России : последняя четверть XIX в. [Текст] / Галина Исидоровна Щетинина; [отв. ред. проф. И. Д. Ковальченко]. – М. : Наука, 1987. – 239 с.

35. Широкова Н. С. Древние кельты на рубеже старой и новой эры [Текст] / Наталья Сергеевна Широкова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1989. – 219 с.

36. Шмидт Е. К. История средних учебных заведений в России [Текст] / Е. К. Шмидт // Журнал министерства народного просвещения. – 1878. – Ч. 198. – С. 529-560.

Стаття надійшла до редакції 04.06.2016

REFERENCES:

1. Aleshincev, I. A., 1912. Istorija gimnazicheskogo obrazovanija v Rossii (XVIII – XIX v.) [The history of secondary education in Russia (XVIII - XIX c.)]. St. Petersburg, 362 (in Russian).
2. Berman, Ja. Z., 1928. Do stolitnih rokovin zasnuvannja gazeti «Odesskij vestnik» (1827-1927) : materiali do istorichnogo narisu [By the centenary anniversary of the founding of the newspaper «the Odessa Journal» (1827-1927), materials for historical sketch]. Kiïv, 16 (in Ukrainian).
3. Buzeskul, V. P. , 1931. Vseobshhaja istorija i ee predstaviteli v Rossii v XIX i nachale XX v. [Universal history and ee representatives in Russia in the XIX and early XX century]. Leningrad , 223 (in Russian).
4. Vah, K. A., 1991. Klassicheskoe obrazovanie [Classical education] Moscow, 167-192 (in Russian).
5. Ganelin, Sh. I., 1954. Ocherki po istorii srednej shkoly v Rossii 2-oj poloviny XIX v. [Essays on the history of high school in Russia second half of XIX century]. Moscow, 304 (in Russian).

6. Gacheva, A. G., 2004. Nam ne dano predugadat', Kak slovo nashe otzovetsja... » (Dostoevskij i Tjutchev) [We can not predict how our words resound ... «(Tjutchev and Dostoevsky)]. Moscow, 604 (in Russian).
7. Grebcova, I. S., 2004. Odesskij period dejatel'nosti A. I. Georgievskogo [Odessa period of the AI Georgievsky] Odessa, 15-18 (in Russian).
8. Grebcova, I. S., 2002. Periodicheskaja pechat' v obshhestvennom razvitii Juzhnogo stepnogo regiona Rossijskoj imperii (vtoraja tret' XIX v.) [Periodicals in the social development of the Southern steppe region of the Russian Empire (the second third of the XIX century)]. Odessa, 408(in Russian).
9. Grebcova, I. S., 1982. Seljans'ke pitannja na storinkah presi Ukraïni v period pershoï revoliucijnoï situacii [Peasant Question in the press in Ukraine during the first revolutionary situation]. Kiev, 85-92(in Ukrainian).
10. Dneprov, Je. D., 1984. Samoderzhavie i narodnoe obrazovanie v poreformennoj Rossii [Autocracy and public education in the post-reform Russia]. Moscow, 49-96(in Russian).
11. Esin, B. I., Kuznecov, I. V., 1997. Tri veka moskovskoj zhurnalistiki [Three centuries of Moscow journalism]. Moscow, 159 (in Russian).
12. Iskra, L. M. B. N., 1998. Chicherin i universitetskij vopros v Rossii v konce XIX - nachale XX veka » [Chicherin and university question in Russia in the late XIX - early XX century «]. Voronezh, 7-21(in Russian).
13. Istoricheskij obzor dejatel'nosti Ministerstva Narodnogo Prosveshhenija Izdatel'stvo ministerstva narodnogo prosveshhenija, 1902. [Historical review of the Ministry of National Education]. St. Petersburg, 787 (in Russian).
14. Kazakevich, G. M., 2006. Kel'ti: tradicijna kul'tura ta social'ni instituti [Celtic, traditional culture and social institutions]. Kiïv, 258(in Ukrainian).
15. Kitaev, V. A., 1972. Ot frondy k ohranitel'stvu [From the Fronde to conservatism]. Moscow, 288 (in Russian).
16. Kolesnikov, V. I., 2003. Formirovanie sistemy upravlenija universitetami v Rossii [Formation of the university governance system in Russia]. Kiïv, 48-54 (in Russian).
17. Kosinova, G. O., 2004. Harkivs'kij universitet naprikinci XIX – na pochatku XX st. [Kharkov University in the late XIX - early XX centuries]. Harkiv, 14(in Ukrainian).
18. Lejkina-Svirskaja, V. R., 1971. Intelligencija v Rossii vo vtoroj polovine XIX veka [The intelligentsia in Russia in the second half of the XIX century]. Moscow, 368(in Russian).
19. Narochnickaja, L. I., 1960. Rossija i vojny Prussii v 60 godah XIX v. za ob#edinenie Germanii «sverhu» [Russia and Prussia in the war of 60 years of XIX century. for the unification of Germany «from above»]. Moscow, 287(in Russian).
20. Orlova, N. E., 2004. Rossijskij «Zhurnal ministerstva narodnogo Prosveshhenija» v 30-60-h gg. XIX v. : interes k problemam stanovlenija gosudarstvennoj sistemy obrazovanija v Anglii [Russian «Ministry of National Education Magazine» in the 30-60-ies. XIX century. : Interest in the problems of formation of the state of the education system in England]. Minsk , 100-104(in Russian).
21. Panachin, F. G., 1979. Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii: (Istoriko-pedagogicheskie ocherki) [Teacher education in Russia (Historical and pedagogical essays)]. Moscow, 216(in Russian).
22. Pershina, Z. V., 1975. Ocherki istorii revoliucionnogo dvizhenija na jube Ukrainy [Essays on the history of the revolutionary movement in the south of Ukraine]. Kiev- Odessa, 247(in Russian).
23. Pigarev, K. V., 1972. Zhizn' i tvorchestvo Tjutcheva [Life and creativity Tjutchev]. Moscow, 376 (in Russian).
24. Root, A. A., 1980. Istorija zhanra peredovoj stat'i [History of the editorial genre]. Kazan, 142 (in Russian).
25. Smirnov, V. Z., 1954. Reforma nachal'noj i srednej shkoly v 60 gody XIX veka [Reform of primary and secondary schools in the 60 years of XIX century]. Moscow, 312(in Russian).
26. Soboleva, E. V., 1983. Organizacija nauki v poreformennoj Rossii [The organization of science in the post-reform Russia]. Leningrad, 262 (in Russian).
27. Strukova, G. O., 2001. Vpliv statutu 1884 na postanovku navchal'nogo procesu v Harkivs'komu universiteti [The impact of the statute in 1884 to stage educational process at Kharkov University]. Harkiv, 240-248 (in Ukrainian).
28. Tkachenko, P. S., 1958. Moskovskoe studenchestvo v obshhestvenno-politicheskij zhizni Rossii vtoroj poloviny XIX veka [Moskovskaya studenchestvo in socio-political life of Russia second polovyny XIX century]. Moscow, 336 (in Russian).
29. Cinberg, S. L., 1915. Istorija evrejskoj pechati v Rossii v svjazi s obshhestvennymi techenijami [The history of the Jewish press in Russia in connection with the social movements]. Petrograd, 264(in Russian).
30. Chesnokov, I. V., 1998. Ministerstvo narodnogo prosveshhenija i istoricheskaja nauka v Rossii v 80- pervoj polovine 90-h godov XIX veka [The Ministry of Education and science of history in Russia in the first half of the 80- to 90-ies of the XIX century]. Voronezh, 27 (in Russian).
31. Chesnokov, V. I., 1989. Pravitel'stvennaja politika i istoricheskaja nauka Rossii 60-70-h godov XIX veka. Issledovatel'skie [Government policies and historical science Russia 60-70-ies of the XIX century. research essays]. Voronezh, 207(in Russian).
32. Chugunova, T. V., 2003. Mesto i rol' klassicheskogo obrazovanija v formirovanii intelligencii: tradicii i sovremennye podhody [The place and role of a classical education in the formation of the intelligentsia: traditions and modern approaches]. Dnipropetrovs'k, 56-58(in Russian).
33. Chumakov, V. T., 2003. Starejsij zhurnal Rossii, 1803-2003 [The oldest Russian magazine, 1803-2003]. Moscow, 336 (in Russian).
34. Shhetinina, G. I., 1987. Studenchestvo i revoliucionnoe dvizhenie v Rossii : poslednjaja chetvert' XIX v. [Students and the revolutionary movement in Russia in the last quarter of the XIX]. Moscow, 239 (in Russian).
35. Shirokova, N. S., 1989. Drevnie kel'ty na rubezhe staroj i novoj jery [The ancient Celts at the turn of the old

and the new era]. Leningrad, 219 (in Russian).

36. Schmidt, E. K., 1878. Istorija srednih uchebnyh zavedenij v Rossii [The history of secondary education in Russia]. St. Petersburg, 529-560 (in Russian).

*Ліхачова Ольга Євгенівна – кандидат історичних наук, доцент
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
Адреса: 65020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 26*

*Lihachova Olga Y. – Phd in history, associate professor
South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky
Address: 26, Staroportofrankivska Str., Odessa, 65020, Ukraine
Email: dagazdagaz@rambler.ru*

*Лихачова Ольга Евгеньевна – кандидат исторических наук, доцент
Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского
Адрес: 65020, Одесса, ул. Старопортофранковская, 26*

doi:10.15421/171671

УДК.: 94(477/52)«1920»/«1930»:271.2

Опір православного населення Сумщини антирелігійній політиці 1920 – 30-х рр.: форми, методи та наслідки

В.О. ОЛІЦЬКИЙ

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Київ, Україна

Авторське резюме

У статті розглянуто одне з актуальних питань державно-церковних відносин ХХ ст. – опір православного населення Сумщини антирелігійній політиці 1920 – 30-х рр. у СРСР. Так, як територія сучасної Сумської області у досліджуваний період входила до складу Харківської, Полтавської та Чернігівської областей, результати отриманого дослідження репрезентують ситуацію північно-східного регіону України.

У дослідженні проаналізовано джерельну базу та історіографію питання. Відзначається, що ця проблема на всеукраїнському рівні знайшла відображення як у вітчизняній, так і зарубіжній історіографії.

Досліджено спротив православного населення краю вилученню церковних цінностей. Простежується постійна безперервна боротьба, яка розпочинається саме у 1922 р.

Розглянуто радикалізацію методів протидії антирелігійній політиці на Сумщині у 1929 – 1930 рр. Як приклади наведено повстання у селах Берюхово та Блистів.

Визначено причини як радикалізації так і затишшя спротиву у 1930 – 1935 рр. Визначено форми та методи спротиву антирелігійній політиці. Аналізуються жіночі бунти та волинка, як форми спротиву антирелігійній політиці. Охарактеризовано період зростання випадків радикальних форм спротиву у 1935 – 1937 рр. Разом із тим відстежено та визначено безперервність цього руху на Сумщині протягом усього періоду 1920 – 1930-х рр.

Ключові слова: православ'я; церква; духовенство; церковне майно; дзвони; радянська влада; репресії; повстання; волинка; жіночий бунт

Resistance of the Orthodox population Sumy antireligious policy 1920 – 30`s: forms, methods and consequences

V.O. OLITSKY

National university of life and environmental sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Abstract

The article deals with one of the actual issues of church-state relations in the twentieth century – resistance of Sumy Orthodox population against antireligious policy in 1920 – 30`s in the USSR. Thus, as the territory of modern Sumy region in the studied period was the part of Kharkiv, Poltava and Chernihiv regions, the results of this study represent a situation in north-eastern region of Ukraine.

© В. О. Оліцький, 2016